

УДК 340:341

DOI: 10.31359/1993-0941-2019-38-163

Головащенко О. С., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** У статті аналізується зв'язок між розбудовою соціальної держави в країнах Європи і становленням європейської соціальної моделі. Зауважується, що процеси глобалізації можуть одночасно впливати на національну політику країн. Робиться висновок про закономірність перенесення інтеграційних ініціатив з економічної сфери на соціальну. Наголошується, що істотна відмінність у соціальних стандартах держав-членів ЄС, в моделях соціальної державності, ускладнює процес зближення їх соціальної політики та знаходиться в цілому під питанням, і на сьогодні не передбачає проведення гармонізації соціального законодавства.*

***Ключові слова:** соціальна правова держава, Європейський Союз, європейська інтеграція*

Постановка проблеми. Виникнення та подальше становлення феномену соціальної державності в країнах Європи є результатом тривалого історичного процесу. Найбільш

вагомими закономірностями цього розвитку стало доповнення традиційного переліку прав людини соціально-економічними й культурними правами, розширення кола і змісту функцій держави завдяки включення переліку соціальних функцій, а також поступове формування соціального законодавства. Цей процес не обійшов й українську державу.

Огляд останніх досліджень та публікацій. З часів проголошення Декларації про державний суверенітет, концепція соціальної держави стала складовою частиною української державницької ідеології, а проголошення в Конституції України соціальною правовою державою зумовило необхідність розвитку її конституційної моделі, до розробки якої долучилися й вітчизняні правознавці, які надали концептуального уточнення положенням теорії стосовно умов і потреб її реалізації в Україні [1; 2; 3].

Мета статті. Незважаючи на те, що проблематика соціальної держави достатньо широко висвітлена в сучасній науковій літературі, запровадження соціального виміру європейської інтеграції обумовлює необхідність і актуальність подальших досліджень, початок яким в Україні вже дали праці деяких українських вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни кінця ХХ – початку ХХІ століть під впливом процесів глобалізації спричинили необхідність реформування соціальної державності, що пов'язано з визначенням нових параметрів соціальних проблем (соціальної структури і соціально-трудова відносин), трансформацією соціальної політики, формуванням інформаційного та інноваційного простору тощо [4, с.7–103]. Не менш важливого значення для оновлення теорії соціальної держави набув успішний розвиток інтеграційного процесу в Європі, який вплинув на державно-правовий розвиток не лише держав-членів ЄС та країн-кандидатів, але й перетворився на фактор впливу на соціально-економічний розвиток країн в усьому світі [4, с.103–502].

Аналіз сучасного етапу розвитку інтеграційного процесу дозволяє виявити досить чітку закономірність: якщо формування єдиного економічного простору в об'єднаній Європі

фактично успішно завершено, на що вказує створення єдиного внутрішнього ринку, формування і поступове розширення зони євро, формування митного, фіскального і банківського союзів, то прориву у питанні будівництва не те що єдиного, але й хоча б спільного соціального простору ЄС досягнути поки що не вдається, попри очевидні досягнення багатьох країн ЄС у соціальній сфері та високий соціальний рівень життя їх населення.

Поширення інтеграційних ініціатив на соціальну сферу в Європі відбулося значно пізніше, ніж в інших сферах правового регулювання. Успіх інтеграції у економічній сфері закономірно призвів до усвідомлення як на наднаціональному (так, у Єдиному європейському акті було поставлено завдання щодо «формування єдиного соціального простору в рамках Співтовариства», що означало прагнення створити єдину зону захисту соціальних прав в рамках ЄС; у Хартії основних соціальних прав трудящих Європейського співтовариства зазначалося, що інститути ЄС усвідомлюють важливість «соціального виміру» інтеграції), так і національному (представники профспілок закликали національні уряди і посадовців ЄС звернути увагу на те, що запроваджений в ЄС механізм конкуренції підриває завоювання у сфері соціального захисту і може призвести до «поступового і непрямого процесу ерозії соціальної політики» [5, с. 9–10]) рівнях необхідності вдосконалення механізму функціонування соціальної політики, що, в свою чергу, обумовлює розширення компетенції інститутів ЄС (передусім національних), створення нових структур (йдеться про Економічний і соціальний комітет, Європейський центр розвитку професійної підготовки (CEDEFOP), Фонд поліпшення умов життя і праці, Форум з соціальної політики та ціла мережа комітетів і структурних фондів Союзу), здатних у взаємодії з національними урядами конструктивно відповісти на виклики часу. Однак, усвідомлюючи необхідність проведення відповідних реформ, національні уряди не поспішають з їх проведенням.

Відтак ЄС зіткнувся з низкою проблем, серед яких головними слід вважати наступні. По-перше, це питання роз-

ширення компетенції існуючих інститутів ЄС щодо формування й реалізації загальноєвропейської соціальної політики та створення нових національних інститутів. В рамках цієї проблеми постає доволі гостре питання співвідношення усіх рівнів прийняття рішень (місцевого, національного і наднаціонального) з приводу регулювання усіх складових соціальної сфери. На сьогодні це питання вирішується з урахуванням вимог, передбачених принципом субсидіарності.

По-друге, це проблема конвергенції соціальних та економічних систем держав-членів (передбачає проведення політики соціально-економічного вирівнювання) та гармонізації трудового законодавства та законодавства в сфері соціального захисту населення. Показово, що в соціальній сфері ЄС не наділений повноваженнями щодо гармонізації соціального законодавства, а тому інститути Союзу зосереджують свою увагу переважно на розробці стратегій соціального розвитку ЄС, рамкових програм соціальних дій та загальних орієнтирів. Загальний підхід ЄС до питання гармонізації соціального законодавства відображений у Білій книзі «Європейська соціальна політика: шлях для Союзу» (1994 р.), у якій зазначено, що «нинішній підхід має на меті не гармонізацію національних систем соціального захисту, а ефективну координацію цих систем в рамках Союзу» [6].

Третя проблема обумовлена складнощами з формуванням Європейської соціальної моделі. Світовий досвід переконливо доводить, що перенесення однієї національної соціальної моделі на терени іншої держави досить часто стикається з труднощами, оскільки властиві такій моделі переваги та недоліки перетворюються в результаті на свою протилежність. Проблема стає ще складнішою, коли постає завдання стосовно створення Європейської соціальної моделі, що потребує конвергенції усталених соціальних моделей (соціал-демократичної, ліберальної, консервативно-корпоративної, загального добробуту, патерналістичної тощо), між якими існують принципові відмінності в питанні проведення соціальної політики.

Не в останню чергу труднощі з розбудовою соціальної Європи обумовлені вступом до Союзу постсоціалістичних

країн Центральної та Східної Європи Так, Л. Кук зазначає, що перетворення соціальної політики в цих країнах проходило за різними траєкторіями. Оскільки реструктуризація соціальної сфери в них відбувалася внаслідок досягнення складного компромісу, з одного боку, між представниками різних соціальних і політичних сил всередині країни, а, з іншого, — між національними урядами та інституціями ЄС, то у підсумку система виробництва та розподілу соціальних благ виявилася доволі «мозаїчною», поєднуючи окремі елементи комуністичної спадщини з бісмаркською моделлю соціальної держави, що містить елементи ринкової економіки [7].

Враховуючи ці та низку інших сучасних обставин окремими дослідниками взагалі ставиться під сумнів можливість створення європейської соціальної моделі [8]. Тому не дивно, що коли обговорюється ця ідея в практичній площині, то окремі автори пропонують розуміти під Європейською соціальною моделлю не повноцінну соціальну модель, а своєрідний кодекс поведінки, заснований на наступних спільних для усіх держав-членів ЄС цінностях: тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку і соціального прогресу; універсальний за своїм характером високий рівень соціального забезпечення; розвинене трудове законодавство; рівність шансів і боротьба з дискримінацією; виробнича демократія; діалог соціальних партнерів у рамках договірних відносин; наявність розвинутої соціальної інфраструктури; ключова роль держави у вирішенні соціальних проблем, арбітра у відносинах між соціальними партнерами; боротьба за зайнятість і викорінення феномена соціального відторгнення та бідності; гідна оплата праці, в тому числі введення мінімальної заробітної плати; соціальна справедливість і солідарність у суспільстві [9] або напрям розвитку суспільства, заснованого на принципах соціальної солідарності та справедливості з урахуванням соціально-орієнтованої конкурентоспроможної економіки та захисту навколишнього середовища.

Отже, процеси глобалізації можуть одночасно впливати на національну політику країн, в той самий час знижуючи можливості такої політики. На думку З. Баумана, слабкі квазідержави легко звести до рівня місцевих поліцейських

дільниць, що забезпечують мінімальний порядок, необхідний для бізнесу, при цьому можна не перейматись, що вони зможуть ефективно обмежити свободу глобальних корпорацій [10, с. 99]. При цьому досить слушною є така думка, що проблема не в самому послабленні національної держави, а скоріш за все в тому, що досі вкрай недостатньо зроблено для заповнення вакууму влади, що створився внаслідок цих подій [11, с. 196].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що, через різницю в моделях соціальної державності держав-членів ЄС та істотні відмінності у соціальних стандартах, процес зближення їх соціальної політики знаходиться під значним питанням, та на сьогодні не передбачає проведення гармонізації соціального законодавства, а зводиться здебільшого до координації дій національних урядів у соціальній сфері, відповідно до спільних європейських підходів щодо політики соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Соціальна сутність держави : теоретико-методологічні засади дослідження. Право України. 2001. № 8. С. 41—44.
2. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні : проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України. Київ. 2000.
3. Яковюк І. В. Реалізація соціальної функції держави в умовах європейської інтеграції. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. 2004. Вип. 7. С. 40—48.
4. Социальная Европа в XXI веке. Под ред. М. В. Каргаловой. Москва. Весь мир, 2011. 528 с.
5. Hantrais L. Social Policy in the European Union. Macmillan Press : London, 1995. 24 p.
6. Швейцер В. Я. Контуры социальной Европы. Современная Европа. 2000. № 2. С. 125—127.
7. Кук Л. Государство в социальной сфере : уходит или остается? Вопросы государственного и муниципального управления. 2014. № 2. С. 120—144.
8. Sapir A. Globalisation and the Reform of European Social Models. Background document for the presentation at ECOFIN informal Meeting in Manchester, 9 Sept. 2005. URL: <http://graspe.eu/graspe.eu>
9. Джавадова С. А., Гончарова В. Д. Европейская социальная модель в новом социальном измерении. Экономический журнал. 2009. № 16. URL : http://economicarggu.ru/2009_2/goncharova.pdf

10. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества. Москва, 2004. С. 99.
11. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям. Москва. 2004. С. 196.

REFERENCES:

1. Rabinovych P. M. (2001). Sotsialna sutnist derzhavy : teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia. Pravo Ukrainy. № 8, 41–44. [in Ukrainian].
2. Skrypniuk O. V. (2000). Sotsialna, pravova derzhava v Ukraini : problemy teorii i praktyky. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Yakoviuk I. V. (2004). Realizatsiia sotsialnoi funktsii derzhavy v umovakh yevropeiskoi intehratsii. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. issue.7, 40–48. [in Ukrainian].
4. Sotsyalnaia Evropa v XXI veke. Karhalova M. V. (Ed.). (2011). Moskva. Ves myr. [in Russian].
5. Hantrais L. (1995). Social Policy in the European Union. Macmillan Press : London. [in English].
6. SHveytser V. Ya. (2000). Konturyi sotsialnoy Evropyi. *Sovremennaya Evropa*. № 2, 125–127. [in Russian].
7. Kuk L. (2014). Gosudarstvo v sotsialnoy sfere : uhodit ili ostaetsya? *Vo-prosyi gosudarstvennogo i munitsipalnogo upravleniya*. № 2, 120–144. [in Russian].
8. Sapir A. (2005). Globalisation and the Reform of European Social Models. Background document for the presentation at ECOFIN informal Meeting in Manchester, 9 Sept. 2005. URL: <http://www.bruegel.org> [in English].
9. Djavadova S. A., (2009). Evropeyskaya sotsialnaya model v novom sotsialnom izmerenii. *Ekonomicheskii jurnal*. № 16. URL: http://economicarggu.ru/2009_2/goncharova.pdf [in Russian].
10. Bauman Z. (2004). Globalizatsiya. Posledstviya dlya cheloveka i obshchestva. Moskva. [in Russian].
11. Ettsioni A. (2004). Ot imperii k soobschestvu: novyyi podhod k mejdunarodnym otnosheniyam. Moskva. [in Russian].

Головащенко О. С.

Современные аспекты существования европейской социальной модели государства

Аннотация. В статье анализируется связь между развитием социального государства в странах Европы и становлением европейской социальной модели. Отмечается, что процессы глобализации могут значи-

тельно влиять на национальную политику стран. Делается вывод о закономерности переноса интеграционных инициатив из экономической сферы в социальную. Отмечается, что существенное отличие в социальных стандартах государств-членов ЕС, в моделях социальной государственности, усложняет процесс их сближения в сфере социальной политики и находится под вопросом, и на сегодня не предусматривает проведения гармонизации социального законодательства.

Ключевые слова: социальное государство, Европейский Союз, европейская интеграция, глобализация

O. S. Golovashchenko

Modern aspects of the existence of the European social state model

Summary. *In the article, the communication between the development of the social state in Europe and the formation of the European social model is analyzed. It is noted that globalization processes can significantly influence the national policies of countries. Influenced by the processes of globalization changes end of XX – beginning of XXI century caused the need to reform the social model of the state, establishing of new parameters of social standards. It is noted that the differences in the social standards of the EU member states complicate the process of convergence in the area of social policy, and currently do not provide for harmonization of social legislation.*

Therefore, the EU faced a number of problems, among which the following should be considered the main ones. Firstly, it is a question of expanding the competence of existing EU institutions in the questions of formation and implementation of a joint European social policy and the creation of new national institutions. Secondly, this is the problem of convergence of the social and economic systems of the member states, which provides for the implementation of a policy of equalization in the socio-economic sphere, as well as the harmonization of labor legislation and legislation in the field of social protection of the population. The third problem is caused by difficulties in the formation of the European social model. World experience proves that the transfer of a single social model to the plane of another state is often complicated by the fact that the advantages and disadvantages of such a model turn into their opposite as a result.

It is proposed to understand by the European social model not a full-fledged social model of the state, but a kind of code of conduct based on the values common to all member states of the European Union. Among them: a close commu-

nication between the level of economic development and social progress, a high level of social security, developed labor legislation, equality of opportunity and the fight against discrimination, democracy, dialogue of social partners in the framework of contractual relations, the presence of a developed social infrastructure, the leading role of the state in solving social problems.

Key words : *Social State, European Union, European integration, globalization*